

Om den norske sannhets- og forsoningskommisjonen: foreløpige funn

Mars 2023

Eva Josefsen
Hans-Kristian Hernes
Elin Skaar
Stein Roar Mathisen
Kjell Olsen
Else Grete Broderstad

UiT Norgga árkálaš universitehta

Publisher:

Sámi dutkamiid guovddáš/Senter for samiske studier
Romssa universitehta - Norgga árkálaš universitehta/
Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet
9037 Tromsø
<http://uit.no/sesam>

Design and layout: Richard Clay

Forside logo, skriftserie: Iver Jåks © Iver Jåks

Forsidefoto: Eva Josefsen

Forfatterkontakt:

Eva Josefsen, eva.josefsen@uit.no
Hans-Kristian Hernes, hans-kristian.hernes@uit.no
Elin Skaar, Elin.Skaar@cmi.no
Stein Roar Mathisen, stein.r.mathisen@uit.no
Kjell Olsen, kjell.o.olsen@uit.no
Else Grete Broderstad, else.g.broderstad@uit.no

Refereres som:

Josefsen med flere. 2023. Om den norske sannhets- og forsoningskommisjonen: foreløpige funn. Senter for samiske studier. UiT Norges arktiske universitet.

Senter for samiske studier Skriftserie nr 23, 2023

ISSN: 1894-0986

DOI: 10.7557/sss.2023.23

Septentrio Academic Publishing

<http://septentrio.uit.no>

Licence information

CC BY 4.0 International

Denne publikasjonen er utarbeidet i forskningsprosjektet TRUCOM og er finansiert av Norges forskningsråd (2020-2024). Prosjektet har som hovedmål å se på hvordan den norske Sannhets- og forsoningskommisjonen legger grunnlaget for sannhet og forsoning mellom samene og kvenene/norskfinnene på den ene siden, og majoritetsbefolkningen på den andre siden. TRUCOM ser på 1) prosessen som ledet fram til opprettelsen av kommisjonen, 2) hvordan kommisjonen løser sitt mandat, blant annet gjennom å studere kommisjonens samspill med ulike aktører i det offentlige rom, og 3) kommisjonens sluttrapport som legges fram 1. juni 2023. TRUCOMs forskning handler ikke om fornorskningspolitikken og konsekvensene av denne, men hvordan kommisjonen forstår sitt oppdrag og utfører sitt arbeid. Prosjektet er en respons på kommisjonens mandat hvor Stortinget uttrykker et ønske om at det gjøres følgeforskning og hvor kommisjonen oppfordres til å bidra til at slik forskning kan utføres underveis. Mer informasjon finns på TRUCOM | UiT

Innhold

Innledning	4
Paradokser med en kommisjon?	5
Hans-Kristian Hernes	
Trenger vi en slik kommisjon?	5
Stortinget og granskingskommisjoner	6
Medvirkning, granskning og forsoning	7
Forsoning – av og med hvem?	8
Kunnskap og forsoning	9
Elin Skaar	
Om fortellinger til kommisjonen i et maktperspektiv	12
Stein R. Mathisen	
Fortellinger og sannhets- og forsoningskommisjonens mandat.....	12
Personlige erfaringsfortellinger, sannhet og sjanger	14
Beskyttelse eller hemmelighold?	14
Fortellinger, makt og avmakt.....	15
Media og Sannhets- og forsoningskommisjonen: Forsoning mellom hvem? ..	16
Kjell Olsen	
Litteratur:	19
Sagt om kommisjonen: intervjudata og foreløpige funn	21
Else Grete Broderstad og Eva Josefsen	
Innledning	21
Om organisasjons- og institusjonsaktørens forventninger til samarbeid og prosess	21
Om erfaringer med de åpne møtene	22
Forventninger til resultat	23

Innledning

Denne publikasjonen er utarbeidet i forskningsprosjektet TRUCOM, som har som hovedmål å se på hvordan den norske Sannhets- og forsoningskommisjonen legger grunnlaget for sannhet og forsoning mellom samene, kvenene/norsk-finnene på den ene siden, og majoritetsbefolkningen på den andre siden.¹ TRUCOM ser på 1) prosessen som ledet fram til opprettelsen av kommisjonen, 2) hvordan kommisjonen løser sitt mandat, blant annet gjennom å studere kommisjonens samspill med ulike aktører i det offentlige rom, og 3) kommisjonens sluttrapport som legges fram 1. juni 2023. TRUCOMs forskning handler altså ikke om fornorskningspolitikken og konsekvensene av denne, men hvordan kommisjonen forstår sitt oppdrag og utfører sitt arbeid. Prosjektet er en respons på kommisjonens mandat hvor Stortinget uttrykker et ønske om at det gjøres følgeforskning og hvor kommisjonen oppfordres til å bidra til at slik forskning kan utføres underveis.

Prosjektet har et omfattende datamateriale som danner grunnlaget for våre analyser, konklusjoner og publikasjoner. Dette omfatter blant annet dokumenter/skriftlig materiale, intervjudata, spørreundersøkelser, medieklipp og kommisjonens åpne møter. Datainnsamlingen pågår fortsatt og analysene av innsamlet materiale er ikke ferdigstilte, slik at det du vil lese her er foreløpige funn som både vil utvikles, nyanseres og kanskje også endres i det videre arbeidet. Prosjektgruppa ønsker allikevel å bidra til å øke kunnskapen om hvordan kommisjonen arbeider i det offentlige rom. Dette vil vi gjøre i form av fem korte artikler.

I den første artikkelen settes den norske Sannhets- og forsoningskommisjon inn i en internasjonal og nasjonal sammenheng, herunder prosessen i Stortinget i forkant av oppnevningen i 2018. I den andre artikkelen presenteres data fra spørreundersøkelser. TRUCOM gjennomfører i perioden 2021-2023 i samarbeid med Digsscore (UiB) til sammen fem spørreundersøkelser om folks kunnskap, kjennskap og oppfatning om kommisjonen. Her presenteres data fra de to første undersøkelsene. Deretter tematiseres konseptet 'fortellinger.' I henhold til kommisjonens mandat skal enkeltpersoner få mulighet til å dele sine fornorskningserfaringer med kommisjonen. Artikkel tre tar for seg kommisjonens arenaer for folks fortellinger og problematiserer betydningen av åpne og lukkede kontekster. Den fjerde artikkelen ser på medias dekning av kommisjonens arbeid, og hva som er medias formidlerrolle. Den siste artikkelen presenterer noen hovedtrekk når det gjelder forholdet mellom kommisjonen og dets institusjonelle omland basert på intervjudata.

Forskningsgruppa TRUCOM ledes av prosjektleder Eva Josefsen, professor, UiT Norges arktiske universitet, Campus Alta. Ellers består prosjektgruppa av:

Else Grete Broderstad, professor, UiT Norges arktiske universitet, campus Tromsø.

Hans-Kristian Hernes, professor, UiT Norges arktiske universitet, campus Tromsø.

Stein Roar Mathisen, professor emeritus, UiT Norges arktiske universitet, campus Alta.

Kjell Olsen, professor UiT Norges arktiske universitet, campus Alta

Elin Skaar, seniorforsker, Chr. Michelsens Institutt, Bergen.

Prosjektet har i tillegg en referansegruppe med medlemmer fra Norge, Sverige, Finland og Canada.

Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd (2020-2024).

På vår nettside finner du mer informasjon om prosjektet: https://uit.no/project/trucom_no

¹ Vår søknad ble utarbeidet før Sannhets- og forsoningskommisjonen i mai 2019 bestemte å innlemme skogfinnene i sitt mandat.

Paradokser med en kommisjon?

Hans-Kristian Hernes

Sannhets- og forsoningskommisjonen er opprettet og satt sammen av Stortinget ut fra at en oppfatning om at en slik kommisjon er viktig og nødvendig gitt den politikken som har vært ført overfor urfolk og andre minoriteter i Norge. Dels for å skaffe kunnskap om hvordan institusjoner i majoritetssamfunnet, som kirke og skoleverk har påført mennesker store påkjenninger, men bedre kjennskap til fortida skal gjøre det mulig å etablere institusjoner og prosesser som fører til forsoning mellom minoritetene og majoritetssamfunnet.

Mitt poeng er at det også er noen paradokser knyttet til det å nedsette en slik kommisjon. Jeg skal forsøke å belyse disse. Siden jeg kjenner samiske spørsmål best, vil jeg bruke dette som utgangspunkt for å formulere paradoksene.²

Trenger vi en slik kommisjon?

For det første skal jeg problematisere hvorfor man etablerer en sannhets- og forsoningskommisjon i et land hvor en vanlig oppfatning har vært at urfolkspolitikken har bidratt til å fremme samiske spørsmål. Politikken har gitt økt selvbestemmelse gjennom etablering av institusjoner og lovreguleringer. Reformen på 1980-tallet førte til Sameloven (1987), endring i grunnloven (1988) og etablering av Sametinget fra 1989. I 1990 ble ILO-konvensjon nr. 169 ratifisert av Norge. I 2005 ble Finnmarksloven vedtatt i Stortinget, og ansvaret for mesteparten av arealene i Finnmark ble overført til regional forvaltning med delt ansvar mellom Sametinget og Finnmark fylkesting i Finnmarkseiendommen (FeFo). Slik sett har det skjedd en betydelig styrking av samenes situasjon, spesielt i perioden etter Alta-aksjonen hvor samiske organisasjoner, Sametinget spesielt, også har arbeidet tett med norske myndigheter.

Andre minoriteter, også de gruppene som inngår i arbeidet til denne kommisjonen står ikke i samme situasjon. Både i lovgivingsammenheng og ressursmessig er utgangspunktet forskjellig. Skillet mellom urfolk og andre minoriteter, også nasjonale minoriteter, har medført skiller med hensyn til å sikre kultur og språk og til å ha egne institusjoner. Det har skapt motsetninger, som mellom kvener og samer, og gjør både sammenligning og forsoning utfordrende.

Inspirasjonen til en sannhets- og forsoningskommisjon er hentet utenfra og fra andre kontekster enn den norske. Sør-Afrika etter apartheid er ofte trukket fram som eksempel på en banebrytende prosess,³ mens Canada hadde en urfolkskommisjon som gjennom en åpen prosess leverte et omfattende utredningsmateriale som førte til prosesser i ulike provinser for å få til forsoning.⁴ Canada ble brukt som et eksempel i forslaget til Stortinget om en norsk kommisjon (jf. Representantforslag 30 S (2016–2017)),⁵ og tilsvarende arbeid er på gang i Sverige og Finland. Spørsmålet er hvilket behov den kan fylle i norsk sammenheng?

2 Ytterligere informasjon om samiske forhold finnes i Astri Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Rymin (red.): *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2021. Den politiske dimensjonen er beskrevet i Torvald Falch og Per Selle: *Sametinget. Institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2018.

3 En framstilling fra Sør-Afrika finnes hos Antjie Krog: *Country of My Skull*. London: Vintage, 1999.

4 Om arbeidet til kommisjonen i Canada, se for eksempel Ronald Niezen: *Truth and Indignation: Canada's Truth and Reconciliation Commission on Indian Residential Schools*. Toronto: University of Toronto Press, second edition, 2017. Informasjon om kommisjonens rapport og oppfølgingen finnes på hjemmesiden <https://nctr.ca/>.

5 Forslaget kom fra Kirsti Bergstø og Torgeir Knag Fylkesnes, begge SV. Forslaget ble behandlet av Kontroll- og konstitusjonskomiteen som ba Presidentskapet om å utarbeide et forslag til mandat og sammensetning (Innst. 493 S (2016–2017)), et forslag som ble framlagt i juni 2018 (Innst. 408 S (2017–2018)).

De tre innstillingene fra samerettsutvalgene⁶ har stått sentralt i utviklingen av rettigheter og institusjoner ved å få i gang utredninger om historiske og samfunnsmessige forhold i områder med samisk bosetting, og ikke minst ved å kople sammen juridisk kompetanse med kompetanse om samiske samfunnsforhold som har kommet gjennom representanter for lokalsamfunn og samiske organisasjoner. Basert på juridiske og samfunnsmessige rammer har hensikten vært å legge fram forslag til institusjonelle ordninger som kan sikre selvbestemmelse og vern om tradisjonell kultur og næring. Forslagene har vært detaljerte, også omstridte, men har vært et viktig grunnlag for debatt og senere politiske vedtak. Etter at den siste utredningen fra samerettsutvalget kom i 2007 har arbeidet stoppet opp – det har for eksempel vært gjort lite for å avklare spørsmålet om forvaltning av land og vann sør for Finnmark.

Ser man på utredningene for minoriteter – om norske myndigheters rolle overfor jødene og kommisjonen for taterne og romanifolket⁷ – har de på ulike måter slitt med å få politisk støtte og etablert tiltak for oppfølging. Det er ikke gitt at kommisjonene som utredet spørsmål knyttet til disse minoritetene bidro til å styrke deres posisjon i det norske samfunnet, eller førte til nødvendig forsoning. Vil sannhets- og forsoningskommisjonen kunne lykkes med forsoning og utvikle større forståelse mellom majoritet og minoriteter, og vil den gi minoritetene mer gjennomslag i norsk politikk?

Samerettsutvalgene har vært opptatt av å etablere og utvikle institusjoner for selvbestemmelse og medvirkning basert på nasjonal og internasjonal rett. Sannhets- og forsoningskommisjonen kan skille seg fra denne orienteringen mot det kollektive og institusjonene. Ut fra presentasjonene av arbeidet i de åpne møtene er det lagt vekt på å fange opp individer, hvordan de har møtt strukturelle hinder og blitt utsatt for overgrep. En utfordring er hvordan dette kan omsettes i tiltak for ett eller flere kollektiv, og om det kan skape den bevegelsen som har vært savnet både for samiske rettigheter og når andre minoriteter har reist krav.

Stortinget og granskingskommisjoner

En av hovedoppgavene for Stortinget er å utøve kontroll over regjeringen og forvaltningen, en kontroll som er institusjonalisert gjennom spørreordninger for representantene, arbeidet til kontroll- og konstitusjonskomiteen, og Riksrevisjonens virksomhet. Det framstår likevel som spesielt at det er Stortinget som har oppnevnt denne kommisjonen, som den sjuende granskingskommisjon hjemlet i §19 i Stortingets forretningsorden. Tidligere kommisjoner har vært knyttet til å undersøke de hemmelige tjenestene, om brannen på Scandinavian Star, og om bankenes rolle i en finanskrise.⁸ Sannhets- og forsoningskommisjonen kan vanskelig sies å falle inn under dette mønsteret, i alle fall om vi tenker at andre saksforhold har vært knyttet til klare lovbrudd eller at det har vært ønskelig å gi en tydelig avklaring av ansvarsforhold. Kommisjonen skal heller ikke bare kartlegge hva som har skjedd. Forslag til forsoning innebærer at utvalgets rapport skal ha et framtidsperspektiv.

Kommisjonen kom til gjennom et politisk initiativ, der spesielt to representanter fra Sosialistisk Venstreparti var aktive for å få gjennom forslaget etter at regjeringa mer eller mindre åpent hadde sagt nei til å etablere en slik kommisjon. Stortinget ble på ett vis en

6 Det har kommet tre offentlige utredninger fra Samerettsutvalget. *NOU 1984:18 Om samenes rettsstilling* utredet grunnlaget som kom på 1980-tallet med Sameloven, grunnlovsparagraf og etablering av Sametinget. *NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur* hadde i oppgave å utrede forvaltning av land og vann i Finnmark, som ble til vedtaket om Finnmarksloven og overføring av 95 prosent av grunnen i Finnmark til regional forvaltning gjennom Finnmarkseiendommen (FeFo). *NOU 2007:13, bind A og B Den nye sameretten* utredet etablering av forvaltningsordninger for det samiske området sør for Finnmark. De fremmet også a ndre forslag, og forslaget om å lovfeste konsultasjoner har blitt gjennomført.

alternativ arena for å løfte fram en kommisjon i Norge. Det er dermed Stortinget som har eierskapet til prosessen – kartleggingen av fornorskningspolitikken – og til utfallet som i dette tilfellet vil handle om tiltak for forsoning.

Rapporten skal sendes til regjeringen som en del av høringsprosessen, men paradoksalt nok vil ansvaret for oppfølging bli liggende hos Stortinget. De har selvsagt ressurser, og kan vedta bruk av virkemidler. Stortinget er imidlertid ikke et først og fremst et iverksettende organ i det norske politiske systemet. Så hvordan man skal komme seg videre fra kommisjonsrapporten, til iverksetting og til å etablere tiltak for forsoning, er antakelig et spørsmål som vil reise seg når kommisjonens rapport kommer. Om det ikke kommer før. Uansett har Stortinget skapt forventninger som de selv må bidra til å innfri.

Spørsmålet er hvor klar Stortinget er for dette. En ting er at Stortingsvalget i 2021 gjør at det er andre representanter som tar imot rapporten enn de som nedsatte sannhets- og forsoningskommisjonen. Spørsmålet er generelt hvor framoverlent Stortinget er når det kommer til urfolks- og minoritetsspørsmål. De har for eksempel vedtatt etablering av Sametinget og endring av lovverket på 1980-tallet, sa ja til ILO-konvensjon nr 169 i 1990, og tatt en aktiv rolle under behandlingen av Finnmarksloven mellom 2003 og 2005. Derimot har Stortinget senere ikke vært aktiv i å følge opp spørsmålet om land og vann sør for Finnmark, og de sterke motforestillingene til å innlemme konsultasjoner i Sameloven gjorde at Stortinget tvang regjeringen til en ekstrarunde med lovproposisjonen.⁹

Medvirkning, granskning og forsoning

Et tredje poeng som jeg vil trekke fram, og som kanskje er et paradoks i dette, er at man står i et dilemma mellom medvirkning og granskning. Da kommisjonen ble til, var det en ganske åpen prosess i den forstand at forslaget ble fremmet av Sametinget. Det var en prosess også i Stortinget og når dette dro seg til på den måten at det skulle bli en kommisjon, ble det vektlagt å trekke med de berørte minoritetsgruppene. Det var innspill fra organisasjoner, det var åpne møter i regi av Sametinget og Norske kveners forbund. Gjennom de åpne møtene og innspillene ble en del momenter bygd inn i rammene for hvordan kommisjonen skulle jobbe, hva slags mandat den skulle ha, og hva slags personer som skulle sitte i kommisjonen. Denne medvirkningen var med på å skape forventninger til prosessen som utvalget skulle gjennomføre.

I etterkant, etter etableringen, har det vært diskusjon og mediedebatt om den rollen kommisjonen har tatt med å vektlegge funksjonen som en granskingskommisjon med begrenset offentlighet og innsyn i arbeidet. Kommisjonen har gjennomført åpne møter og orientert om sitt arbeid, men formidlet lite om vurderinger og mulige forslag. Kanskje har det medført at momentet som var til stede ved etableringen har blitt redusert, at det bare er de mest interesserte som følger arbeidet, og at spørsmålet om sannhet og forsoning forsvinner fra dagsordenen. I neste omgang kan det ha konsekvenser for det eierskap og den deltakelsen som er nødvendig for å få til forsoningsprosessene man vil iverksette.

Så langt vet vi ikke hva kommisjonen vil vektlegge – hva granskingen deres vil vise og hvilke forslag de har til forsoningsprosesser. Vi vet heller ikke hva andre vil forstå med forsoning, hvilke tiltak det vil kreve, og om det er motsetninger som kan forsterke konflikter framfor å bidra til forsoning. Mer åpenhet og større grad av medvirkning kunne forhindre dette.

⁹ Det opprinnelige forslaget ble fremmet i Prop. 116 L (2017-2018) og behandlet av Stortinget i Innst. 253 L (2018-2019). Et nytt forslag ble fremmet i Prop. 86 L (2020-2021) Endringer i sameloven mv. (konsultasjoner) og behandlet i Stortinget basert på Innst. 620 L (2020-2021).

Forsoning – av og med hvem?

Det fjerde poenget som jeg skal trekke fram, og det er mitt siste poeng, nemlig at det handler om at her har vi en norsk kommisjon som er satt til å granske og som skal komme med forslag til forsoning. De er oppnevnt av Stortinget for å granske den norske stats politikk. I den forstand er det vel rimelig at kommisjonen lanserer et bredt spekter av tiltak og at Stortinget tar en sentral rolle i forsoningsarbeidet?

Kanskje ikke uten videre. Det må i alle fall kunne argumenteres for at minoritetene, deres institusjoner og organisasjoner, skal ha en framtrædende rolle, og være viktige i å klargjøre forventninger og lansere forslag for hva som skal gjøres. Det er de som har vært rammet, og som har de klareste oppfatningene av hvordan majoritet og minoritet kan avklare forholdet mellom seg. Dette framstår kanskje tydeligst i en samisk kontekst, hvor selvbestemmelse har vært en sentral målsetting og hvor Sametinget er etablert som et representativt organ for den samiske befolkningen. For Sametinget har det også vært viktig å utvikle ordningen med konsultasjoner for å sikre reell medvirkning på et tidlig stadium av beslutninger, og selv utarbeide forslag til tiltak som drøftes med staten. Det er en holdning som kan støte an mot en aktiv kommisjon som kanskje vil lansere et spekter av tiltak. Dilemmaet er på den andre sida at en kommisjonsrapport med få forslag til forsoning kan bli kritisert for å vektlegge for mye gransking og for å være for lite framtidsrettet.

Kunnskap og forsoning

Elin Skaar

Eit av hovudmåla til den norske Sannings- og forsoningskommisjonen er å bidra til forsoning. Ein av forutsetnadane for forsoning er kunnskap. Difor er kunnskap om både fornorskingsprosessen som dei gruppene som kommisjonen skal granska vart utsette for (nemleg samar, kvenar, norskfinnar og skogfinnar) og kunnskap om sjølve kommisjonen viktig. Her skal eg presentera nokre funn frå Medborgarpanelet, ei nasjonal spørjeundersøking som prøver å finna ut kva kunnskap det norske folk har om kommisjonen.

Fyrst ein kort kommentar om dei tre fasane av arbeidet til kommisjonen som TRUCOM prosjektet undersøker. I den fyrste fasen ser me på bakgrunnen for at kommisjonen blei etablert i 2018. I den andre fasen undersøker me sjølve sanningskommisjonsprosessen gjennom følgjeforskning over ein periode på fem år (2018-2023). Det er her spørjeundersøkingane inngår. Til slutt skal me sjå på kommisjonen sin sluttrapport, som kommisjonen skal overrekka Stortinget 1. juni 2023, og dei anbefalingane som kommisjonen kjem med då. Spørjeundersøkingane inngår som ein viktig del av datamaterialet for dette forskingsprosjektet, saman med deskstudie, medianalyse, semistrukturerte intervju, og deltaking på sanningskommisjonen sine opne møte.

Materialet frå spørjeundersøkingane samla inn for dette prosjektet er henta gjennom Norsk medborgarpanel, i nært samarbeid med og gjennomført av DIGSCCORE ved Universitetet i Bergen. Dette er ei landsomfattande spørjeundersøking som går ut til eit representativt utval av det norske folk to gonger i året. Medborgarpanelet tek pulsen på mange samfunnsaktuelle spørsmål og har kartlagt nordmenn sine haldningar til ulike samfunnsspørsmål i snart 10 år. TRUCOM-prosjektet skal ha fem spørjeundersøkingar i løpet av prosjektperioden, som del av Medborgarpanelet. Respondentane får ei rekke spørsmål som dei får fire minutt til å svare på. Spørsmåla er difor nøye utforma slik at me skal henta ut så mykje viktig informasjon som mogleg på kort tid. Den fyrste spørjeundersøkinga vår var i mai 2021, det andre i mai 2022 og den tredje i oktober 2022. Den fjerde vert i mai 2023 og det femte og siste i oktober 2023 – altså etter at kommisjonen har levert rapporten sin.

Desse spørjeundersøkingane har tre hovudmålsetnader. For det fyrste, vil me prøva å finna ut kva folk flest veit om den norske Sannings- og forsoningskommisjonen. For det andre, prøver me å få en idé om kva slags forventningar folk i Noreg har til kommisjonen og kommisjonen sitt overordna mål, nemleg forsoning. Gjennom å stilla nokre av dei same spørsmåla i fleire spørjeundersøkingar, kan me gjennom tidsserieanalyse finna ut om kunnskap og haldningar til kommisjonen endrar seg over tid. Endringar kan vidare knytast opp mot korleis kommisjonen jobbar, og kor synleg kommisjonen er i det offentlege rom. Alt dette vil samla sett vera relevant for å vurdere mellom anna legitimiteten til kommisjonen og dei forutsetnadane som ligg til grunn for forsoning når kommisjonen er ferdig med arbeidet.

Så litt fakta. Dei to spørjeundersøkingane som eg skal presentera nokre funn frå her vart utførte i mai 2021 og i mai 2022. Det var litt i overkant av 2000 respondentar på landsbasis. Dei utgjer eit representativt utval av det norske folk når det gjeld etnisitet, alder, kjønn, og geografi. Etnisitet er av spesiell interesse for TRUCOM-prosjektet i og med at arbeidet til kommisjonen er retta spesifikt mot tre utvalde grupper: eitt urfolk (samar) og to nasjonale minoritetar (kvenar/norskfinnar og skogfinnar). Kommisjonen skal i fylgje mandatet også retta seg mot «majoriteten», som jo er ei nokså heterogen gruppe, og som inkluderer personar med mange ulike etniske bakgrunnar. Me har difor bedd respondentane om å klassifisere seg sjølve i fem ulike kategoriar: norsk, samisk, kvensk

eller norsk-finsk, skogfinsk og «andre». Det er viktig å notera seg at respondentane kan krysse av for fleire etnisitetar der det kjennest naturleg, fordi me veit at mange har fleire enn ein identitet. Det ser me tydeleg i materialet vårt.

Me stilte tre spørsmål til respondentane som prøvde å fanga opp både kunnskap om og forventningar til kommisjonsarbeidet. Det første spørsmålet var om kjennskap til sanningskommisjonen har endra seg over tid. Dernest ynskte me å finna ut kva folk flest veit om fornorskingspolitikken. Det tredje spørsmålet var om folk trur kommisjonen kan bidra til forsoning.

La oss fyrst sjå litt på kunnskapsnivået om kommisjonen. Heilt konkret stilte me fylgjande spørsmål, både i mai 2021 og eitt år seinare i 2022: Kjenner du til at Stortinget har utnemnt en sannings- og forsoningskommisjon som skal undersøka fornorskingspolitikken retta mot samar, kvenar/norskfinnar og skogfinnar? Svara frå undersøkinga viser at i mai 2021 var det berre 27% av det norske folk som kjente til kommisjonen, medan 72% rapporterte at dei hadde aldri hadde høyrte om kommisjonen. Når me spolar eitt år fram i tid, auka svarprosenten på dei som svara ja frå 27% til 37%. Det tyder ei 10 % auking i respondentar som sa dei kjenner til kommisjonen. Dei som ikkje kjenner til kommisjonen, var dermed i underkant av 62%.

Men er det slik at kunnskapen om kommisjonen er jamt fordelt i heile Noreg, eller er det er slik at kunnskapsnivået er større i enkelte deler av landet? Her fann me noko interessant. Svarprosenten som svara ja var for heile landet under eitt 27%, medan i Nord-Norge var det nesten 57% av dei spurde som svara at dei kjende til kommisjonen. Altså over det doble av landsgjennomsnittet. Dei som kom dårlegast ut i forhold til kunnskap var Vestlandet med berre 22% som svara ja. Eitt år seinare (mai 2022) hadde kunnskapen om kommisjonen på landsbasis gått opp med 10 prosentpoeng. Medan kjennskapen til kommisjonen i Nord-Noreg var omlag den same som året før, ser me ei tydeleg auke i kunnskap om kommisjonen i andre deler av landet, fyrst og fremst i Oslo. Der hadde svarprosenten gått opp med over 13%. Vestlandet og Trøndelag kom også mykje betre ut i 2022 enn året før. Det kan jo tyda på at kommisjonen kan ha jobba spesielt målretta i desse områda. Men eg skal ikkje gå inn på noko djupare analyse her ettersom eg primært skal presentera talmaterialet frå spørjeundersøkingane.

Me såg vidare på om kjønn har noko å sei for kunnskapsnivået om kommisjonen. Det viser materialet vårt at det ikkje har: menn og kvinner kjenner, eller kjenner ikkje til, kommisjonen ganske likt. Derimot ser me ganske store forskjellar når det gjeld kunnskap blant ulike etniske grupper. Av dei 2000 respondentane som deltok i spørjeundersøkinga, var det faktisk 91%, altså over 1800 respondentar, som identifiserte seg sjølve som kun norske. Dei som identifiserte seg som kun samisk, kvensk/norskfinsk eller skogfinsk, var eit veldig lite fåtal; ein stad mellom 10 og 15 personar. Det var overraskande mange som identifiserte seg som «annet». Cirka 5% gav opp at dei hadde fleire etnisitetar. I denne gruppa finn me også dei aller fleste som identifiserer seg som samiske, kvenske, norskfinske eller skogfinske (i ein eller fleire kombinasjonar). I den fleir-etniske gruppa er det 43% som svarar at dei kjenner til kommisjonen, altså ein mykje høgare svarprosent enn for landsgjennomsnittet. Dette funnet er i tråd med det me forventa i forkant, nemleg at kunnskapen om kommisjonen er størst blant dei gruppene som kommisjonen fyrst og fremst rettar arbeidet sitt mot.

Alder har også mykje å sei for kjennskap til kommisjonen. Der var over fire gonger så mange i aldersgruppa fødd 1939 eller tidlegare som i aldersgruppa fødte 1990 eller seinare som rapporterte at dei hadde høyrte om kommisjonen, då dei vart spurde i 2021. Men dette er i ferd med å raskt endra seg. Medan berre rundt ein av ti personar fødte etter 1990 hadde kjennskap til kommisjonen i 2021, hadde ja-svar i denne aldersgruppa auka til heile 25% berre eitt år seinare (mai 2022).

Når me så skifter fokus frå kjennskap til kommisjonen til kjennskap til fornorskingspolitikken, stilte me fylgjande spørsmål i spørjeundersøkinga i mai 2021: I kva grad trur du at *folk flest* kjenner til den norske stat sin aktive fornorskingspolitikk retta mot samar, kvenar, norskfinnar og skogfinnar, og som heldt på fram til andre halvdel av 1900-talet? Forsking viser at dersom ein spør ein person om kva hen trur *andre* kjenner til, er det meir truleg at personen gjev eit ærleg svar som speglar deira eigen faktiske kunnskap. Dersom me ser på kunnskapen om fornorskingspolitikken retta mot dei tre hovudgruppene (samar, kvenar/norskfinnar og skogfinnar), ser me at folk har rimeleg god kjennskap til fornorskingspolitikken retta mot samar (ca. 35%). Derimot er det svært få (ca. 10%) som seier dei kjenner «veldig godt til» eller «godt til» fornorskingspolitikken retta mot kvenar og norskfinnar, og faktisk langt under 5% som kjenner til denne undertrykkande politikken retta mot skogfinnar. Så her har kommisjonen ein ganske stor jobb å gjera i å spreia kunnskap om fornorskingspolitikken.

Det positive er at sjølv om folk har ganske liten eller ingen kunnskap, så er dei generelt positive til å kartlegga fornorskingspolitikken. Ein tredel (33%) svarar at dette er «veldig viktig» og 38% at dei tykkjer det er «ganske viktig». Det vil sei, at over 70% av folk i Noreg tykkjer at arbeidet som kommisjonen held på med er viktig når dei får det forklart, sjølv om mange av dei i utgangspunktet ikkje kjente til kommisjonen.

Men sjølv om folk er positive til kartleggingsbiten som kommisjonen held på med, er dei meir skeptiske om denne nye kunnskapen om fornorskingsprosessen faktisk vil bidra til forsoning. Me stilte to spørsmål: Trur folk at ein sannings- og forsoningskommisjon (1) kan bidra til forsoning mellom minoritet og majoritet, på den eine sida, eller (2) mellom minoritetsgrupper og staten i Noreg på den andre sida? Me fekk overraskande like svar på dei to spørsmåla. Det var totalt ca. 15% som trudde at ein kommisjonen som den norske i «veldig stor grad» eller «ganske stor grad» vil bidra til forsoning. Dette, etter mitt syn, er nokså nedslåande tal. Men desse haldningane kan ha endra seg. Det vil me finna ut av i neste spørjeundersøking, til våren 2023.

Kort oppsummert, viser spørjeundersøkingane våre frå 2021 og 2022 at kjennskapen til kommisjonen har auka, men at han framleis er nokså låg på landsbasis. Det er stor variasjon mellom ulike landsdelar. Som forventa, er kunnskapen er størst i Nord-Noreg. Faktisk er det meir enn dobbelt så mange (i prosent, ikkje absolutte tal) frå Nord-Noreg som frå Vestlandet som rapporterer at dei kjenner til kommisjonen. Det er lite skilnad mellom menn og kvinner når det gjeld kunnskap. Derimot fann me store skilnader mellom generasjonane. Som forventa, er kunnskapen størst blant dei eldste, men har auka mest blant de yngste. Også som forventa, er fornorskingspolitikken retta mot samane mykje betre kjent enn den same politikken retta mot dei to minoritetsgruppene. Men for å enda med eit gledeleg funn: sjølv om kunnskapen om kommisjonen er relativt låg, så er folk flest ganske positive til kommisjonsarbeidet. Det gjev rom for optimisme.

Om fortellinger til kommisjonen i et maktperspektiv

Stein R. Mathisen

Fortellinger og sannhets- og forsoningskommisjonens mandat

I undersøkelsen av den norske sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid har jeg spesielt vært opptatt av det som mandatet skisserer opp som kommisjonens kildegrunnlag. I mandatet står det at kildegrunnlaget skal være det som trengs for å gjennomføre en omfattende historiske kartlegging av det som i ettertid vanligvis har blitt betegnet som 'fornorskingspolitikken', altså myndighetene sin politikk overfor samer, kvener, norskfinner og skogfinner. På den ene siden er det alt det som kan finnes i skriftlige kilder og offisielle (og graderte) dokumenter. På den andre siden legger Stortingets mandat til kommisjonen gjentatte ganger vekt på at det er viktig å få tak i de personlige erfaringene som folk har hatt med denne politikken. Det vil først og fremst være i folks fortellinger at denne typen personlige erfaringer kommer til uttrykk. Derfor blir også de fortellingene som folk videreformidler en svært viktig del av kildegrunnlaget for kommisjonens arbeid. Disse fortellingene kan dreie seg om folks negative erfaringer med fornskingspolitikken og har ofte av utenforstående blitt forstått som offerfortellinger. Men de kan like gjerne forstås som 'beredskapsfortellinger', der man identifiserer hvor de aktørene som truer den egne kulturen befinner seg, og hva de er i stand til å gjøre. I tillegg kan man finne det som kan kalles 'mestringsfortellinger'. Det kan være fortellinger om hvordan enkeltpersoner mestret den motstanden de møtte under fornskingspolitikken, lurte og narret autoriteter, og hvordan de klarte seg bra til tross for et vanskelig utgangspunkt. Disse strategiene har dukket opp i fortellinger på de åpne møtene som har blitt arrangert i regi av kommisjonen, og viser noe av det sammensatte og kompliserte bildet som kommisjonens medlemmer må forsøke å sette sammen.

Fortellingene er vitnemål om historiske hendelser, men de er samtidig versjoner av opplevd virkelighet, og sett fra individuelle posisjoner. Videre skisserer mandatet at det er viktig å dokumentere med historisk kartlegging hvordan fornskingspolitikken påvirket *både* majoritetsbefolkningen sin oppfatning av de som skulle fornorskede og de fornorskede sine egne, eventuelt endrede oppfatninger av sin egen kultur og etniske bakgrunn. Og det kommisjonen i tillegg skal, slik det formuleres i mandatet, er å: «... sørge for å bringe personlige erfaringer og historier frem i lyset ved å legge til rette for at enkeltpersoner som selv har erfaringer å dele, får mulighet til å fortelle sin historie, herunder om urett som ble begått mot en personlig eller andre nærstående, og om hvordan virkningene av uretten har påvirket eller påvirker livssituasjonen deres.» Og videre i samme dokument: «Slik kan kommisjonen ta utgangspunkt i gruppenes egen forståelse av sin historie.» (Innst. 408 S, 2017-2018: 4). Noen slike fortellinger har da også kommet til uttrykk på de oftest nokså strengt regisserte åpne møtene som kommisjon har arrangert i samarbeid med lokale interessegrupper.

Fortellinger i åpne og lukkede kontekster

De åpne møtene som kommisjonen arrangerte fulgte en fast regi, der det først var et kunstnerisk innslag fra artister som representerte urfolk eller nasjonale minoriteter, så en appell fra en lokal myndighetsrepresentant, deretter et innlegg fra en representant for kommisjonen, og til slutt mer eller mindre forberedte og planlagte innlegg fra personer som hadde vært utsatt for fornskingspolitikken, eller mer spontane innlegg fra salen. Derfor fungerte disse åpne møtene først og fremst som informasjonsmøter om kommisjonens arbeid, og som en arena der publikum hadde anledning til å bli kjent med noen av kommisjonens medlemmer. På de lokalt initierte åpne møtene var det bare 2-3-4 av kommisjonens medlemmer som møtte. Bare på kommisjonens åpne møter initiert av dem selv var hele kommisjonen ment å være til stede.

Det var også en strategi fra kommisjonens side at det skulle være mulighet for at de som hadde hatt negative erfaringer med fornorskingspolitikken, og som ikke ønsket å komme med sine fortellinger i full offentlighet på et slikt åpent møte, skulle ha en mulighet for å gjøre avtaler om intervju. Disse intervjuene ble da avtalt med en av de kommisjonsmedlemmene som var til stede, og ble foretatt på tilbaketrukne og lukkede arenaer.

Dette kan kanskje framstå som fornuftige strategier, som samsvarer med hvordan disse fortellingene har blitt overlevert tidligere i en mer lokal kontekst. Noen av de erfaringene folk hadde med fornorskingspolitikken kunne bli et samtaleemne i offentlige sammenhenger, mens andre opplevelser ble holdt innenfor det familienære miljøet. Atter andre opplevelser har man kanskje valgt å ikke dele med noen i det hele tatt. Disse valgene kan henge sammen med både politisk engasjement på den ene siden, og følelsen av individuell sårbarhet på den andre siden. Men dette kan i seg selv bli sett på som et vedvarende resultat av nettopp fornorskingspolitikken. At det å være samer eller nasjonale minoriteter og bli utsatt for diskriminering og rasisme skulle være skambelagt, og noe som det bare kunne fortelles om i hemmelige og lukkede fora. Kommisjonens insistering på viktigheten av hemmelighold som beskyttelse, med klausulering av materialet i 100 år og fortellinger bak lukkede dører kan også oppfattes som et dobbelt budskap. På den ene siden at det er nødvendig med en beskyttelse av det som oppfattes som sårbare enkeltindivider. Men på den andre siden kan det oppfattes som strategier som viderefører nettopp skam, for de som ble fortalt at språket og kulturen deres ikke var god nok. Dersom dette hemmeligholdet, slik noen kritiske forskere har vist til, oppfattes som en måte å sensurere stemmer fra fortiden på, kan det også oppfattes som en fortsettelse av fornorskingspolitikken.

Derfor er den strategien som kommisjonen har valgt i Norge, når det gjelder formidlingen av fortellinger relativt vesensforskjellig fra det som har foregått i andre kommisjoner i andre land. Eksempler kan være Canada og Sør-Afrika, der nettopp den offentlige arenaen der folk fortalte fritt, og det som ble formidlet var tilgjengelig for mange, var et veldig viktig element i selve forsoningsprosessen. Når alt foregikk i offentlighet, var også alt tilgjengelig for vurdering. I den norske sammenhengen vil det imidlertid være slik at kommisjonen sin forståelse av hva som er viktig i fortellingene blir helt avgjørende. For av forskjellige grunner, så foregår arbeidet med fortellingene i kommisjonen med kortene tett inntil brystet. Og kommisjonens resultat av undersøkelsen vil jo ikke foreligge før rapporten foreligger i juni 2023. Da vil publikum måtte forholde seg til det utvalget og de fortolkningene av fortellingene som kommisjonsmedlemmene har foretatt.

Men det er samtidig nettopp bruken av disse personlige opplevelsesfortellingene, og sammenhengene rundt innsamlingen av dem, som har interessert meg og også andre i prosjektet spesielt. For meg som er folklorist, og jobber med fortellinger, er det nokså opplagt at folks fortellinger alltid formidler svært viktig kunnskap. Men det betyr også mye hvor de har blitt fortalt, og hvordan man best skal kunne forstå sammenhengen mellom fortelling, kontekst og formidling av mening er veldig viktig. Fortellingene kan nemlig dokumentere noe akkurat der som kunnskapsgrunnlaget i de skriftlige kildene mangler eller er ufullstendig. Det var noe som Henry Minde påpekte allerede for 20 år siden: at hvis man skulle granske omstendighetene rundt fornorskningen, så vil det være veldig viktig å få tak i disse kildene, der folk kunne fortelle om hvilke personlige opplevelser de hadde hatt av den politikken som det finnes mange kilder til, enten det er i skolehistorie, sentral politikk, lokal politikk, eller sikkerhetspolitikk.

Personlige erfaringsfortellinger, sannhet og sjanger

Når fortellinger blir forstått som en viktig del av det arbeidet sannhets- og forsoningskommisjonen skal gjennomføre, så blir det selvfølgelig også et viktig spørsmål å avgjøre hvilken status disse fortellingene skal ha som kilder. Siden det her er snakk om arbeidet til en sannhetskommisjon, så blir selvfølgelig forholdet mellom fortellinger og sannhet helt grunnleggende. Men hvilke typer av sannhet er det vi kan forvente å finne i folks fortellinger?

Det man har sett er at når fortellingene relaterer seg til hendelser som ligger langt tilbake i tid (for eksempel 200-300 år), så vil det være en god del detaljer og faktiske opplysninger som har gått tapt i den muntlige overleveringen. Når folklorister har sammenlignet historiske sagn om mord og andre ugjerninger med de rettsdokumentene som ofte finnes om de samme hendelsene, er det slett ikke alltid slik at disse formidler nøyaktig det samme hendelsesforløpet. Rettsdokumentene representerer imidlertid også et partsinnlegg i forhold til de historiske hendelsene, sett fra de styrende myndighetenes side. De historiske sagnene gir derimot et bedre innblikk i hvordan lokalbefolkningen har sett på disse hendelsene, både i samtiden og i ettertiden. De historiske sagnene blir dermed en primærkilde til å forstå hvilke holdninger folk flest hadde til hendelser som fant sted i deres lokalmiljø, og dette er også en type sannhet som vil være viktig når hendelser i fortiden skal evalueres.

Noe lignende har blitt trukket fram i den folkloristiske faglitteraturen når det gjelder overleveringen av personlige opplevelsesfortellinger. Så lenge disse fortellingene inneholder kjente elementer som fører til gjenkjenning og identifikasjon, blir de også gjenkjent som legitime formidlere av det som var en felles skjebne for mange av de som ble utsatt for fornuftspolitikk.

Beskyttelse eller hemmelighold?

I forbindelse med kommisjonens åpne møter ble det alltid lagt stor vekt på at materialet, det vil si fortellingene eller intervjuene som kommisjonen har samlet inn eller fått tilsendt, ikke vil være alminnelig tilgjengelig for offentligheten før etter 100 år. Og dette er noe som har vært litt omstridt i enkelte kretser som har vært kritiske til kommisjonens arbeidsmåter. Det at selve hovedmaterialet som kommisjonens rapport skal bygge på, ikke kan bli gjort kjent for offentligheten, og at prosessen rundt innsamlingen av disse fortellingene også i så stor grad er unndratt offentlig kunnskap, gjør kommisjonsarbeidet sårbart for kritikk om manglende åpenhet.

Hovedargumentet for hemmeligholdelse er for så vidt legitimt. Det har blitt pekt på at i deler av materialet ligger det ting som er av en sånn karakter at det er viktig for folk at det ikke kommer alminnelig ut, eller kan knyttes til enkeltpersoner. Dersom det som kommer fram i fortellingene eller intervjuene setter fortelleren i en sårbar posisjon, er dette absolutt hensyn som må tas. I forhold til at fornuftspolitikk også førte til traumatiske opplevelser, har det alltid under de åpne møtene vært folk fra SANKS¹⁰ til stede, i tilfelle fortellingene skulle føre til gjenopplevelse av gamle traumer, eller skape psykiske reaksjoner når de ble gjenfortalt. Dette var en fornuftig beredskap når man ville ha folk til å fortelle om vanskelige ting. Men det må være sannhetskommisjonen som avgjør om i hvilken grad denne varsomheten skal være retningsgivende for alt videre arbeid. I mange sannhetskommisjoner har man diskutert dette i forhold til hvilken terapeutisk effekt fortellinger kan ha når folk får anledning til å fortelle om hva som har vært galt, eller formidle sine egne lidelseshistorier til majoritetsbefolkningen. I så tilfelle kan fortellingene være noe som ikke bare blir sett på som et kildemateriale, men som elementer som kan bidra til en slags helbredelse av relasjonene mellom folk. Dette har man sett i

10 SANKS – Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus

sammenheng med at enkelte kommisjoner har vært styrt av religiøse ledere, sånn som for eksempel i Sør-Afrika med Desmond Tutu. Der tenkte man på en slik formidling av lidelse som elementer i en forsoningsprosess. Spørsmålet er i hvilken grad dette kan oppnås når fortellingene i den norske konteksten overleveres i lukkede rom og klausuleres i 100 år?

Fortellinger, makt og avmakt

I mandatet blir det lagt vekt på at medlemmene av kommisjonen er valgt ut ifra deres faglige bakgrunn og kvalifikasjoner til å gjøre et sånt arbeid, og ikke som representanter for interessegrupper, eller ut fra etniske og minoritetspolitiske posisjoner. Dette er noe som det legges stor vekt på av kommisjonen selv, og i deres presentasjoner av eget arbeide. Det betyr at man har ment at en faglig kvalifisert gjennomgang av de opplysningene som man har samlet inn gjennom kildestudier, intervjuer og fortellinger skal kunne danne grunnlag for å komme fram til konsekvensene av fornorskingspolitikken. Tanken er vel også at en slik framstilling skal kunne legge grunnlaget for et forsoningsarbeid. Detaljene i dette arbeidet, og prosessen rundt de mange vurderingene som kommisjonen nødvendigvis har måttet gjøre underveis, har publikum foreløpig ingen kjennskap til. Kanskje kan man få vite mer når kommisjonens skriftlige rapport legges fram for Stortinget. Det som er viktig, er at fortellingene alltid blir fortalt i bestemte kontekster og at disse kontekstene ikke befinner seg i et maktmessig tomrom eller vakuum. Heller ikke kommisjonen selv og dens medlemmer kan plassere seg utenfor disse kontekstene, som objektive observatører. Dette gjelder både på et makroplan, der konsekvensene av den langvarige fornorskingspolitikken skal forhandles om. Og det gjelder på et mikroplan, der denne politikken skal forstås i forhold til lokalsamfunn, naboer, familie og egen kulturell identitet. Det er akkurat når det gjelder slike evalueringer at det blir viktig å reflektere over de sammenhengene der fortellingene har blitt framført.

Kontekstene er også veldig viktig med hensyn til hvordan man skal vurdere det sannhetsinnholdet som man finner i fortellingene. Det dreier seg om opplevelser som kan gå langt tilbake i tid, i og med at man skal dekke hele fornorskingsperioden. Og det er de verdimessige holdningene som særlig uttrykkes gjennom fortellingene. Det viktigste man finner i disse fortellingene, er de holdningene som blir formidlet om hendelser, selv om ikke alt stemmer når det gjelder detaljer og saksopplysninger. Da må man eventuelt gå til andre kilder. Men de skriftlige kildene, som arkivmateriale/dommer og rettsdokumenter/ offentlige beslutninger hvor majoriteten hadde definisjonsmakta, må også oppfattes som partsinnlegg. Derfor er det viktig å forstå at fortellingene til kommisjonen gir uttrykk for posisjonerte innlegg i forhold til historiske hendelser, som kan være viktige korreksjoner til det som av mange oppfattes som 'objektive' skriftlige kilder. Nettopp i forhold til det arbeidet som sannhets- og forsoningskommisjonen skal gjøre, er holdningene folk har til fornorskingspolitikken en viktig del av dokumentasjonen.

Les mer om dette i denne artikkelen, der det også finnes utfyllende litteraturreferanser:

Stein R. Mathisen: Fortellinger til kommisjonen. Fornorskingserfaringer og sannhet i et sjangerperspektiv. *Tidsskrift for kulturforskning* 21 (nr. 1, 2022), 49-64

Artikkelen er åpent tilgjengelig, og kan lastes ned her: <https://ojs.novus.no/index.php/TFK/article/view/2092/2062>

Media og Sannhets- og forsoningskommisjonen: Forsoning mellom hvem?

Kjell Olsen

(...) Gamle bønder fortalte at skogen var grov i eldre tid og full av dyrevilt. I skogvidden holdt finnen til i sine skinntelt, og opholdt sig av jakt, men kom ofte ut blant kystboerne for å tigge og øve trolldomskunst. De var på sett og vis avholdt fordi de kunde fortelle fra sin ferd om landsnytt og hendelser, men med år og tid blev finnen av jordbrukeren fordrevet nordover til Lapplands kolde og ufruktbare egne hvor rener gav dem mulig livseksistens. (Der har også i senere århundreder fiskere tatt opphold). Gamle fo[[]k forteller at for bare et par hundre år tilbake streifet finnene rundt på Hitrøy (Stylegar & Vågen 2001: 187).

I sagntradisjonen samlet inn på Agders vestligste øy rundt midten av forrige århundre, blir samtidens samer plassert i 'Lapplands kolde og ufruktbare egne.' Samer var ikke lenger noe som fantes på Hidra, utenom i sagn. At samer er noen som holder til i nord, og derfor i liten grad angår majoriteten av den norske befolkningen bosatt i det sørlige Norge, er noe som også mediedekningen av Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid gir inntrykk av. En spørreundersøkelse gjort i TRUCOM-prosjektet i 2021 viste at det var langt mer kunnskap om kommisjonen blant folk i Nord-Norge enn det det var i Sør-Norge. Bare 22 prosent av den totale befolkningen hadde kunnskap om kommisjonens arbeid mens i Nord-Norge var tallet 42. I en undersøkelse gjort av Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM 2022) kommer det frem at de fleste i Norge har hørt om samer, mens en av tre aldri har hørt om skogfinner og en av seks ikke har hørt om kvener/ norskfinner, som er de to andre minoritetene som kommisjonens arbeid inkluderer.¹¹ Nok en gang er det mere kunnskap om kvener i nord, og når det gjelder skogfinner er det nok rimelig å anta at kunnskapen generelt øker jo nærmere man kommer Finnskogen. På mange måter er dette en 'territorialisering' (Albury 2015) av minoriteter som gjennom den generelle geografiske mobiliteten i det norske samfunn og den sterke integreringen i den norske velferdsstaten, kanskje er mer avhengig av den allmenne nasjonale politikk enn minoritetspolitikken for å kunne videreføre sine kulturelle særtrekk.

En begrenset kunnskap blant majoritetsbefolkningen om kvener, samer og skogfinner og deres situasjon i Norge i dag, kan være en utfordring hvis målet er å endre de politiske rammebetingelsene for disse gruppene på måter som også har betydning for majoriteten. Kunnskap om at Sannhetskommisjonen finnes er nok ikke det viktigste, men som kommisjonens leder Dagfinn Høybråten skrev i et leserinnlegg:

For at vi skal komme videre mot et forsonet samfunn er nøkkelen derfor ikke viten om at det finnes en kommisjon, men at sannheten om fornorskingshistorien kommer frem, at majoritetsbefolkningen blir berørt og at myndighetene viser vilje til å rette opp i urett. Først da vil grunnlaget for forsoning være til stede (Høybråten 2021, min utheving).

Sannsynligvis er det en sammenheng mellom majoritetsbefolkningens berøring hvis dette da skal forstås som en emosjonell reaksjon, og myndigheters vilje og ikke minst evne til å rette opp urett. Dermed vil media ha en viktig rolle når det gjelder formidlingen av fornorskningen både som historie og eventuelt som en pågående prosess, hvis de tiltak kommisjonen foreslår skal ha en mulighet for å nå frem. Da må medier også utenfor Nord-Norge måtte fatte interesse for, om ikke kommisjonen, så for resultatet av dens arbeid for at det skal kunne skje politiske endringer for kvener, samer og skogfinner. Men å få denne

¹¹ Skogfinner var i utgangspunktet ikke med i det mandatet kommisjonen fikk fra Stortinget, men ble inkludert av kommisjonen selv i 2019.

oppmerksomheten blant og interessen fra, majoritetsbefolkningen kan være vanskelig i en sørnorsk medievirkelighet. Som den erfarne presse mannen Harald Stanghelle, slik jeg husker det, sa det i en litt pessimistisk kommentar på VID-høyskole sin konferanse om Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid i mai 2022, så kunne resultatet i en (sør)norsk offentlighet lett bli som følger: «Var det så ille! Men hva har dette med oss å gjøre?» På mange måter er dette en rimelig reaksjon gitt forutsetningen om at de berørte minoriteter er noen man vet lite om og oppfattes som å holde til i områder langt borte fra der majoriteten av befolkningen bor.

Dessuten kan man tenke seg at hvilke historier som blir formidlet også vil ha betydning for majoritetens reaksjon. På den ene siden kan fortellinger om de overgrep som er begått mot enkeltpersoner lett vekke emosjoner i form av sympati, 'var det så ille?', men har sannsynligvis i mindre grad potensiale til å overbevise majoriteten at dette har noe med dem å gjøre. På den andre siden er kanskje formidlingen av hvordan statlige politikker systematisk har undertrykket, og mange vil mene fortsatt undertrykker, minoriteter en langt mer kompleks oppgave, ikke minst hvis de tiltak som foreslås for gjenoppretting vil ha konsekvenser for de som plasseres i kategorien majoritet.

I et tidligere foredrag på tidligere nevnte VID-konferanse presenterte jeg en undersøkelse jeg gjorde av mediedekningen av to lokale møter i Lakselv og Mo i Rana, henholdsvis 20. august og 17. september 2020. For å finne hvordan disse møtene ble omtalt i media gjorde jeg 4. april 2022 søk i to søkemotorer, *Retriver/Amedia* og *Infomedia*, for å se i hvilken grad disse lokale møtene hadde blitt dekket. Søkene ble foretatt for hele den måneden der møtet hadde foregått, med tanke på at lokalaviser (og kanskje regionale og nasjonale medier) i disse områdene kunne ha brukt dette som en anledning til å sette søkelys på ulike temaer knyttet til forsoningsprosessen og minoriteter i forkant, og om de eventuelt fulgte opp møtet i etterkant. Dermed er alle saker som nevner kommisjonen i disse to månedene tatt med selv om møtene ikke er nevnt. I august 2020 var det 175 og i september 237 treff i Infomedia på søkeordene.¹² Av disse var størstedelen fra media eller institusjoner som var lokalisert i Troms og Finnmark, og mest i Finnmark.

Møtet i Lakselv i august 2020, ble dekket av både P1- Finnmark, Ságat, iFinnmark og Ruijan Kaiku både før og etter møtet. Her ble saker som omtalte både kvener og sameer tatt opp. Fra møtet i Mo i Rana i september var det ingen dekning fra redaktørstyrt medias side, trodde jeg. På tidligere nevnte konferanse på VID-høyskole, fikk jeg opplyst av redaktøren av Sørsamisk kirkeblad Einar S. Bondevik, at de hadde dekket møte. Eller mere korrekt, det de hadde laget en sak om var snarere den manglende mediedekningen av møtet, siden mangelen på interesse fra pressen hadde vært en gjennomgående trend på de ni møtene som hadde vært i sørsamiske områder.¹³ Blant årsakene for den labre interessen som de hadde fått oppgitt av lokale media var manglende ressurser, noe som vel gjelder for de fleste lokalaviser, men og at det å dekke selve møtet var lite relevant. Mangelen på relevans var begrunnet med at: «For å nå ut til mange med informasjon om for eksempel kommisjonens arbeid, må saken vinkles på en måte som gjør den interessant. Da er ikke å dekke møter løsningen, sier redaktør i Rana Blad» (Bondevik 2020: 5).

Det kan synes litt merkelig at, til tross for at varaordføreren ved åpningen av møte viste til at Rana tidlig på 1900-tallet var den tredje største samiske kommunen i Norge i antall innbyggere, fantes det ikke vinklinger som kunne gjøre følgende saker interessante:

12 Mengden her er nokså misvisende siden ett av søkeordene er Kven, en bokstavkombinasjon som går igjen i mange ord, og at omtale av mange ulike sannhets- og forsoningskommisjoner kommer med. Poenget med et slikt søk er ikke å gi en total og nøyaktig oversikt, men å si noe om tendenser. For problemer med mediasøk på temaet se Vranic og Skogerbø (2022: 7-8).

13 I sørsamisk område har Sannhetskommisjonen gjennomført åpne møter og deltatt på arrangement i Trondheim, Hattfjellidal, Arjeplog, Steinkjer, Røyrvik, Røros, Snåsa, Rana og Meråker. Til alle møter er også media invitert. Dessverre opplever man ofte lite respons fra media på disse invitasjonene (Bondevik 2022: 5)

- usynliggjøring av og kunnskapsløsheten om samer, er fortsatt et problem
- det er fortsatt store mangler ved skolens samiskundervisning
- presset for å få utnytte naturressurser er en fare for den samiske reindriftskulturen
- konfliktene om utnyttelse av naturressurser medfører økende trakassering av samer, da særlig av de som er knyttet til reindriftsnæringen
- reindriftens altoverskyggende rolle i det samiske samfunn er et problem for samer som ikke driver reindrift

At slike tematikker konkretisert og personifisert av fortellerne selv, ikke kunne vinkles på en måte som gjorde dem interessante for regionale- og lokale media, og for den saks skyld, nasjonale, er litt vanskelig for meg å forstå. Dette både som individuelle historier som kunne gjøre et emosjonelt inntrykk, men og, og kanskje viktigere, eksempler på generelle problemer for minoriteter skapt av politiske strukturer som, sannsynligvis, vil måtte endres på måter som ha betydning for majoritetsbefolkningen når kommisjonen som tredje ledd i sitt mandat skal «Foreslå tiltak som bidrar til videre forsoning».¹⁴ Slike tiltak vil måtte kreve endringer i både skolens prioriteringer av samiskundervisning på et nasjonalt nivå, og, i tråd med Høyesteretts dom i Fosen saken, en annen forståelse av samiske rettigheter til bruk av landområder. Bare to eksempler som vel dekkes av andre ledd i mandatet: «Virkningene av fornorskingspolitikken skal undersøkes. Er det noen ettervirkninger i dag, må disse komme fram i rapporten». Men en slik kobling mellom individuelle historier og hvilke konsekvenser det kan ha for politikker som også angår majoriteten gjøres ikke av lokale journalister. At kommisjonen kan gjøre slike koblinger og skape en viss oppmerksomhet i media, viser dekingen som var av kommisjonens brev til Olje- og energidepartementet vedrørende statens foreløpig manglende handling på bakgrunn av Fosen saken (Holstad 2022).

Et annet interessant trekk ved møtet i Mo i Rana var at her var det kvenske og skogfinske knapt nevnt. Muligens fordi møtet var arrangert av den lokale samiske foreningen, men sannsynligvis også fordi dette ikke sees på som et område som de to øvrige minoriteter som kommisjonen skal behandle, har en tilknytning til. Kontrasten kunne sees i Porsanger hvor også kvenske tematikker sammen med samiske, ble tatt opp i bredt omfang og dekket av media. Men i hovedsak av medier som primært har et publikum blant samer og kvener og av lokale medier.

Den fortsatte dominansen fra nordnorske medier er også tydelig i et søk jeg gjorde 12. september med de samme søkeordene for en tilfeldig periode mellom 12. juli til 12. september 2022. Sannhets- og forsoningskommisjonen som søkeord fikk jeg 30 treff på i redaksjonelle media i Infomedia. 21 av disse var i nordnorske medier og nok en gang var de som rettet seg mot samer og kvener, Ságat og Ruijan Kaiku, godt representert. Volummessig trakk Morgenbladets fyldige deking 26 august, den nasjonale dekingen opp. Av øvrige riksdekkende media var NRK og Vårt Land representert sammen med Advokatbladet, mens de mer regionale Trønderdebatt og Fedrelandsvennen hadde leserinnlegg på trykk. Dette samsvarer med Vranic og Skogerbøes (2022: 12) konklusjon på deres undersøkelse av dekingen av kommisjonens arbeid mellom 2016 og 2021. Ifølge dem ble kommisjonen eller saker i tilknytning til dens arbeid, i liten grad dekket av nasjonale medier i løpet av den perioden de undersøkte, men fikk stor oppmerksomhet i medier som retter seg primært mot et samisk eller kvensk publikum.

At kommisjonen i seg selv ikke dekkes bredt i nasjonale medier er ikke et problem, men problemet er snarere at dette kanskje er et tegn på den generelle dekingen av kvenske, skogfinske og samiske saker og dermed også kunnskapen om dem, på et nasjonalt

¹⁴ <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Nyhetsarkiv/Hva-skjer-nyheter/2017-2018/sannhets--og-forsoningskommisjonen/>

nivå (NMI 2022). Som Vranic og Skogerbø (2022) viser så virker så er de temaene som kommisjonen behandler er noe som i hovedsak ansees som interessant for samer og kvener og dette er kanskje resultat av det sosio-lingvisten Albury (2015) kaller en 'geografibasert' norsk politikk overfor samer. Samiske, men også kvenske områder er blitt avgrenset til å ligge bestemte steder i nord og skogfinnene oppfattes som å holde til i sørlige grenseområder til Sverige. Når det gjelder det samiske samfunn ble jo et slikt syn sterkt fremmet allerede av Samekomiteen av 1957 som i sin utredning fremmet Indre Finnmarks som et kjerneområde (Kirke- og undervisningsdepartementet 1959; Andresen et al 2021).

Med en slik oppfatning om minoriteters geografiske plassering kan det være vanskelig å trenge igjennom i nasjonale media som har sitt hovedpublikum helt andre steder. Man kan stille spørsmål ved at gitt den nordnorske vektlegging som er knyttet til det kvenske og det samiske, så er det kanskje ikke annet å forvente at mediedekningen ikke er så stor jo lenger sør man kommer? På øyene i det vestlige Agder finnes jo samene bare i gamle sagn?

En annen grunn kan være at som påpekt av Alf Isak Keskitalo (1980: 99-101) så er, for majoriteten, nasjonsbyggingen et komplett og tilbakelagt stadium, skapt av prosesser som majoritetsbefolkningen ikke lenger har noen umiddelbar kontakt med, og det må tilføyes, ikke blir gitt noen kunnskap om gjennom en mediedekning av kommisjonens arbeid. Men for minoritetene er dette fortsatt en uferdig og usikker prosess som man må leve med i dag. Også dette kan muligens gi svar på hvorfor majoritetsmedia i liten grad mener at de uferdige og usikre prosess som minoriteter må leve med i dag, ikke er interessant å dekke. Hvis majoriteten ikke opplever at 'dette har noe med dem å gjøre' så er det naturlig å nedprioritere slikt stoff.

Men hva er mye, og hva er lite mediedekning? Som en kuriositet kan de nevnes at Erlend Haaland som søkeord i norske redaktørstyrte medier, får henholdsvis 3 833 i infomedia og 1994 i Retriver/Amedia i tidligere nevnte periode i 2022. En slik sammenlikning sier kanskje ikke så mye. Men sammenlikningen gir et lite bilde av at det kan bli en stor utfordring å få nasjonale mediers oppmerksomhet, også når Sannhets- og forsoningskommisjonen leverer sin endelige rapport til Stortingets presidentskap 1. juni 2023.

Litteratur:

- Albury, Nathan John (2015). Your Language or Ours? Inclusion and Exclusion of Non-Indigenous Majorities in Māori and Sámi Language Revitalization Policy. *Current Issues in Language Planning*, 16 (3): 315–334.
- Andresen, Astri, Evjen, Bjørg & Ryymin, Teemu (2021) Samenes historie fra 1751 til 2010. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bondevik, Einar Sørliid (2020). Lokalmedia tause om Sannhetskommisjonen. *Sørsamisk kirkeblad*, nr. 4: 5.
- Holstad, Grete (2022). Vil vite hvordan menneskerettighetene skal ivaretas. *Adresseavisen*, 8. nov. 2022, side 9.
- Høybråten, Dagfinn (2021). FORNORSKNINGEN: For at vi skal komme videre mot et forsonet samfunn, må sannheten om fornorskningshistorien komme frem. *Vårt Land*, 20 desember, s. 14.
- Keskitalo, Alf Isak (1980). Om möjligheten av folkløse som ett hinder i en etnisk inkorporasjonsprosess. *Tradisjon. Tidsskrift for folkeminnevitenskap*, 10: 97-101.
- Kirke- og undervisningsdepartementet (1959). *Innstilling fra Komiteen til å utrede samespørsmål. Oppnevnt 3. august 1956.*

Norsk institusjon for menneskerettigheter (NIM) (2022). *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*. NIM-R-2022-006

Stylegar, Frans-Arne & Vågen, Inger (2001). *Signaturer fra en annen tid. Hidrehistorie i sagn og stedsnavn*. Hydra: Kystmuseet Fedrenes Minne.

Vranic, Anja & Skogerbø, Elin (2022). Silence, voice, and public listening. Media coverage of the Truth and Reconciliation Commission. *Journal of Global Indigeneity*, 6(3): 1-17.

Sagt om kommisjonen: intervjudata og foreløpige funn

Else Grete Broderstad og Eva Josefsen

Vi takker alle som velvillig har stilt opp til intervju med oss. I vår forskning er det særdeles viktig å få innsikt i hvordan aktører i kommisjonens omgivelser opplever kommisjonsarbeidet. Igjen, takk til alle som har delt sin innsikt med oss.

Innledning

Her skal vi presentere intervjudata basert på i overkant av 20 intervju. Dette er intervju med for det første personer i samiske og kvenske/norskfinske organisasjoner,¹⁵ for det andre personer med institusjonstilknytning, det være seg Sameting, kommunene, andre, og for det tredje enkeltaktører som har spilt en rolle i forbindelse med de åpne møtene arrangert som en del av kommisjonsarbeidet. Det er disse intervjuene vi skal gi et lite innblikk i. Utarbeidelsen av intervjuguidene har tatt utgangspunkt i kommisjonens mandat. Blant annet har vi spurt om informantenes syn på kommisjonens arbeidsmetode og hvordan samarbeidet beskrives og oppleves. Vi har også spurt om de åpne møtene og om forventninger til kommisjonsarbeidet. Vi arbeider med materialet nå, det vil si at det ikke er ferdig analysert. Derfor er dette en deskriptiv presentasjon mer enn det er en analyse, som er strukturert ut ifra hva de vi intervjuet har tatt opp.

Vi skal si noe om tre forhold. For det første vektlegger vi organisasjons- og institusjonsaktørenes erfaringer med samarbeidet med kommisjonen og hvilke forventninger de hadde til kommisjonsarbeidet. For det andre nevner vi litt om hva som er aktørene sine erfaring med de åpne møtene. Til slutt nevnes helt kort hvilke forventninger det er til kommisjonens sluttrapport.

Om organisasjons- og institusjonsaktørenes forventninger til samarbeid og prosess

Det vi her presenterer om erfaringer med samarbeidet med kommisjonen, er basert på en gjennomgang av intervjuer som vi har gjort i kommisjonen sitt institusjonelle og organisatoriske omland. Det betyr at det er stemmer i kommisjonen sine omgivelser som uttrykkes i intervjuene. Selv om vi presenterer det informantene har sagt om temaene samarbeid og forventninger, har vi som forskere gjennomgått intervjumaterialet og identifisert det vi mener er utsagn om samarbeid og forventninger. Det betyr at vår presentasjon er preget av de «forskerbrillene» vi har på. Fortsatt bearbeider og analyserer vi materialet og flere intervju gjenstår. Flere av poengene som vil trekkes fram her, vil derfor kunne bli utdypet og re-fortolket på det senere tidspunkt i forskningsarbeidet avhengig av nye opplysninger.

Hva sier så informantene om samarbeid? Flere av disse framhever at det ble etablert et godt samarbeid mellom Sametinget og Norske kveners forbund allerede før kommisjonen ble oppnevnt, altså i forbindelse med Stortingets arbeid med å etablere en kommisjon. Dette samarbeidet beskrives som en styrke. Samtidig viser intervjuene at det ikke er et systematisk samarbeid mellom disse to partene i perioden med kommisjonens pågående arbeid. Men flere informanter trekker fram at det etablerte samarbeidet vil kunne bli viktig igjen, og få betydning når sluttrapporten legges fram. Alle informantene forteller at de samarbeider med kommisjonen gjennom at de har hatt separate møter med representanter for kommisjonen. På disse separate møtene har institusjoner og organisasjoner kommet med innspill til kommisjonen, herunder innspill til fortolkningen av kommisjonens mandat, kommisjonens konkrete arbeid og til hvordan arbeidet bør organiseres. Flere

¹⁵ I dette intervjumaterialet er ikke skogfinske stemmer tatt med. Disse vil bli inkludert i vårt videre arbeid.

av informantene uttrykker imidlertid at det hadde vært ønskelig å få vite om og hvordan innspillene har blitt fulgt opp. Kommisjonen kunne gitt systematiske tilbakemeldinger på hvordan innspill blir håndtert, om de blir tatt hensyn til og hvordan.

Når det gjelder samarbeid, forstått som et ønske om en større grad av aktiv inkludering i det pågående kartleggingsarbeidet, gis det uttrykk for ulike synspunkt. Et synspunkt er at det organiserte sivilsamfunnet burde medvirket mer aktivt, som et bidrag til at alle stemmer, alle grupper blir hørt, unge og gamle. Dette begrunnes med at kanskje ikke alle stemmer lar seg bli hørt. En annen tilnærming er at kommisjonen må få arbeide i fred, og at man må stole på at de gjør et grundig arbeid ut fra mandatet de har fått fra Stortinget. En tredje tilnærming er at man ikke ønsker en for tett relasjon til kommisjonen, slik at man ikke er for tett bundet til kommisjonens eventuelle konklusjoner og forslag til tiltak. Intervjuene viser altså at det er ulike syn på hvor vellykket samarbeidet med kommisjonen er, både med hensyn til omfang, ønske om tettere samarbeid og samarbeidets karakter.

Den andre dimensjonen er forventningen til prosessen. Gjennomgang av intervjumaterialet avspeiler mange forventninger til prosessen. En forventning som nesten alle trekker fram, er muligheten til å fortelle sin historie. De fleste understreker betydningen av at folk har fått denne muligheten til å fortelle sine personlige historier og erfaringer til kommisjonen. Dette er åpenbart viktig, og samtidig en sentral del av kommisjonens sitt arbeid og mandat. En annet forhold ved prosessen påpekt av de fleste, er spørsmålet om representativitet. Det er særlig fraværet av sørsamisk og kvensk representasjon i kommisjonen som tas opp. Kommisjonen er i all hovedsak satt sammen av akademikere som omtales som eksperter. Flere informanter viser til at kommisjonen burde hatt redskaper som kunne sikret at ulike gruppers stemmer ble organisert inn i arbeidet. Som illustrasjon nevner flere en styrking av sekretariatet, samt bruk av referansegrupper eller fokusgrupper.

En av informantene viser til at kommisjonen består av godt voksne mennesker, og at en referansegruppe bestående av ungdom satt sammen fra de ulike gruppene, kunne bidratt til å bringe inn ungdomsperspektiver i arbeidet. Dessuten nevnes en annen og lignende forventning om åpne prosesser. For eksempel uttrykker en informant overraskelse over at kommisjonsmedlemmene med høy integritet, lang erfaring og mye kunnskap, ikke i større grad har uttalt seg i offentligheten om arbeidet de gjør. Det gis videre uttrykk for en forventning om at kommisjonens sitt arbeid skulle vært en sentral del av den offentlige debatten og at kommisjonen skulle bidratt til å holde debatten varm. Men ikke alle ser dette behovet og mener at de ikke forventet at kommisjonsarbeidet skulle skape en offentlig debatt. Flere informanter trekker fram forventninger om at kommisjonens arbeid i større grad også burde rettet seg mot majoritetsbefolkningen fordi mandatet også omfatter majoritetsbefolkningen. Så langt om samarbeid og forventninger til prosessen. Et annet hovedtema som tas opp, er enkeltaktørers og organisasjons- og institusjonsaktørenes erfaringer med de åpne møtene.

Om erfaringer med de åpne møtene

Kommisjonen har vektlagt behovet for de åpne møtene. Behovet for slike møter var blant annet basert på erfaringene gjort i forbindelse med Sametingets og Norske kveneres forbunds åpne møter vinteren 2018. Vi har intervjuet enkeltaktører som i lys av sin rolle som ildsjeler og lokale ressurspersoner har initiert åpne møter ved at de har henvendt seg til, og invitert kommisjonen til å komme på besøk. Rollen som lokal arrangør er også noe organisasjons- og institusjonsaktørene påtok seg. Når det gjelder deltakelsen på de åpne møtene, synes det ut fra hva informantene beskriver, å være flest samer og kvener som deltar avhengig av hvor møtene er. Noen steder deltar også nordmenn, selv om det er mer sjeldent, og det uttrykkes av noen som en mangel. Samtidig nevner flere at fordi de fleste til stede ikke er nordmenn, er det tryggere å delta. Selv om det synes å være et relativt godt oppmøte, nevner noen at de hadde forventet at det var flere som deltok, både av samer og kvener.

Mange påpeker liten medieinteresse, og de er skuffet over mediedekningen når det gjelder de åpne møtene. Flere av de vi intervjuet, beskriver at planleggingen og gjennomføringen av de åpne møtene fungerte godt, og at det hadde vært et godt samarbeid med kommisjonen. I forkant av møtene delte kommisjonen en mal for møtene med de lokale arrangørene, og i samråd med kommisjonen fant de lokale arrangørene blant annet fram til personer som bidro med innlegg på møtene. Andre peker på at rammene rundt de åpne møtene var for stramme. De opplevde at møtene for strukturerte og for regisserte, og at mye av møtetiden ble brukt til standardinformasjon fra kommisjonens side. Noen bekymrer seg for at kanskje særlig eldre kan ha vært for tilbakeholden med å ta ordet på disse møtene. I tillegg nevnes det at selv om de individuelle historiene er viktige, var formen på de åpne møtene slik at det ikke ble åpnet opp for felles fortellinger eller kollektive fortellinger knyttet til de ulike stedene og områdene. Andre peker på at de hadde ønsket seg mer diskusjon på møtene, både mellom kommisjonen og de som var til stede, men også mellom kommisjonsmedlemmene som deltok. Dermed kunne det blitt lagt litt mer til rette for diskusjon, og ikke så mye informasjon som noen sier. Til slutt så var det noen som ytret ønske om at det hadde vært fint om kommisjonen hadde meldt tilbake for å oppdatere på status og på hvor langt de var kommet i prosessen; hva var kommet ut av møtene?

Forventinger til resultat

Vi har omtalt forventninger til prosess og kommisjonens arbeid. I tillegg uttrykker informantene store forventninger til kommisjonens sluttarbeid. Man håper kommisjonens arbeid skal klargjøre hva fornorskningen innebar og hvordan de ulike områdene ble påvirket. Det fokuseres på et ønske om å gjenopprette mye av det som har gått tapt, et økt fokus på betydningen av fornorskningen for de yngre og kommende generasjoner. Det forventes en større samfunnsdebatt og et tydeligere engasjement. Håpet er at arbeidet skal bidra til større synliggjøring av det kvenske/norskfinske, herunder dokumentasjon av historie og kulturminner. Kommisjonsarbeidet forventes å bidra til gode argumenter for ytterligere tiltak som språklig revitalisering, mer ressurser til barnehage/skole, større satsning på samiske og kvensk/finsk språk, nødvendige og omfattende voksenopplæringstiltak, voksenopplæringsprosesser og også en ny giv på de ulike rettighetsområdene.

Her har vi gitt en beskrivelse av hva våre informanter har sagt om kommisjonen og kommisjonens arbeid. Vi er nå i gang med å analysere materialet også basert på det øvrige datatilfanget som vi har. Kommisjonen leverer sin sluttrapport 1. juni 2023, og vår forskning vil fortsette etter slutføringen av kommisjonens arbeid. Vi vil da studere reaksjonene på sluttrapporten og analysere disse i lys av de erfaringer organisasjoner, institusjoner og enkeltaktører har gjort seg under kommisjonsarbeidet. Dessuten har våre data, analyser og forskning relevans utover rammen for den konkrete norske sannhets- og forsoningskommisjonen. Forskingen vår kan bidra til innsikt i hvordan denne type ekspertkommisjoner forholder seg til, og samhandler med urfolk og nasjonale minoriteter, og om og hvordan de ulike aktørene i kommisjonens omland, utvikler eierskap til slike sannhets- og forsoningsprosesser.

UiT Norgga árktalaš universitehta

uit.no